

Олена Терзі, к. ю. н.

Одеський національний медичний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Olena Terzi, PhD in Law

Odesa National Medical University

PECULIARITIES OF STATE CONTROL OVER QUALITY OF MEDICAL SERVICES IN UKRAINE

The article investigates specifics of control over quality of medical services in Ukraine. Attention is accented on updating of normative indicators of the quality of medical services and normative fixation of their monitoring and audit. The author characterizes the organizational aspect of formation of control over quality of medical services system, analyzes the system of bodies that exercise state control in this sphere. The basic directions of activity of the State Expert Center of the Ministry of Health of Ukraine were determined. This is the body of external control over observance of rules of standardization in the field of health care, delivery of health services and development of clinical protocols as means of monitoring the quality of medical services. The next types and forms of state control were distinguished: state control over the use of resources (material, natural, labor, financial); state control over organization of economic activity (payment of taxes and obligatory payments, protection of economic competition, consumer protection, etc.); monitoring of specific conditions for the exercise of certain economic activities (licensing and permitting conditions); monitoring over implementation of specific operations.

Key words: state control, clinical audit, quality of medical services, licensing of medical practice, accreditation of medical practice, clinical quality indicators, clinical expert commission of the Ministry of Health of Ukraine.

Постановка питання. Сучасний стан охорони здоров'я в Україні потребує невідкладного реформування усіх її складових, оскільки існуюча ще з радянських часів система державної медицини, попри фрагментарні спроби оновлення, підійшла до межі повного колапсу. На цьому тлі надання медичної допомоги в Україні все більше комерціалізується і переходить у категорію прибуткового бізнесу суб'єктів, що здійснюють приватну медичну практику. Така альтернатива частково восповнює прогалини, що утворилися внаслідок поступового руйнування державної медицини, але Україна, як і будь-яка держава, повинна залишити за собою важелі, достатні для забезпечення надання медичних послуг населенню належної якості. Відтак, у нових умовах лібералізації законодавства у сфері здійснення медичної практики питання контролю за якістю надання медичних послуг потребує детального вивчення та оптимізації.

Питання контролю за якістю надання медичних послуг можна віднести до таких, які не втрачають своєї актуальності в Україні і світі, оскільки потребують приведення у відповідність із досягненнями науково-технічного прогресу в медичній сфері. Особливої актуальності питання контролю набувають у період принципового оновлення характеру відносин між державою й приватними суб'єктами, зокрема, суб'єктами господарювання. Сучасний вектор формування в Україні сервісної держави та максимальної лібералізації економіки мають відбитися і у формах та методах контролю навіть у найбільш соціально важливих сферах.

Перегляд нормативних засад контролю за якістю надання медичних послуг в Україні розпочато із прийняттям Наказу МОЗ України від 1 липня 2011 р. № 454 «Про затвердження Концепції управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року», яка має своєю метою визначення основних підходів та механізмів до створення і функціонування державної системи управління якістю медичної допомоги населенню, спрямованої на задоволення обґрунтованих потреб та очікувань споживачів медичної допомоги, поліпшення

здоров'я населення, забезпечення рівного й справедливого доступу усіх громадян до медичних послуг належної якості¹. Впровадження цієї концепції стало підґрунтям для розробки і прийняття інших нормативно-правових актів, переважно МОЗ України, якими передбачено низку заходів забезпечення управління якістю і контролю за нею. Відтак, існує нагальна потреба у ґрунтовному аналізі передбачуваних нововведень та їх співвідношення із оновленою доктриною держави як сервісної інституції.

Ступінь розробки теми. На сьогоднішній день проблематика контролю за якістю медичних послуг в Україні обговорюється, переважно, серед медичних працівників, управлінського персоналу та практикуючих юристів, що спеціалізуються на представництві і супроводженні господарської діяльності. Науково-теоретичний фундамент цієї проблематики можна представити у вигляді двох блоків: по-перше, праці вчених, які присвячені медичному праву (Р.Ю. Гревцової, Л.М. Дешко, В.Ф. Москаленко, Я.Ф. Радиша, І.Я. Сенюти, С.Г. Стеценко та ін.); по-друге, праці, присвячені контролю, його формам та методам (О.Ф. Андрійко, В.М. Гаращука, І.К. Залюбовської, С.В. Ківалова, О.М. Куракіна, Д.В. Лученка, І.С. Орехової, В.С. Шестак, О.М. Хольченкова та ін.). Отже, ґрунтуючись на сформованому підґрунті державного контролю у сфері господарської діяльності та враховуючи науково-обґрунтовану концепцію медичного права, можна з'ясувати особливості державного контролю за якістю медичних послуг з урахуванням сучасного правового регулювання даного виду господарської діяльності.

Об'єктом дослідження цієї статті є відносини, що складаються між суб'єктом надання медичних послуг і МОЗ України в ході здійснення контрольних заходів, спрямованих на безперервне покращення якості медичного обслуговування. **Предмет** дослідження становлять нормативно-правові акти і наукові праці, присвячені проблемам контролю за якістю медичних послуг.

Метою написання статті є аналіз сучасного правового регулювання контролю за якістю медичних послуг, його нововведень та визначення перспектив подальшого удосконалення. Реалізація зазначеної мети можлива при вирішенні таких **завдань**: виокремити принципові зміни у нормативному регулюванні контролю за якістю медичних послуг, надати їх оцінку; з'ясувати специфіку форм і методів державного контролю за якістю медичних послуг у порівнянні з іншими видами господарської діяльності; сформулювати поняття та ознаки державного контролю за якістю медичних послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання контролю в сфері господарської діяльності, попри постійну увагу наукової спільноти та влади, все ще не вийшло на збалансоване розуміння необхідності і достатності, обмежень і свободи у підприємницькій діяльності². Контроль, будучи обов'язковою стадією чи елементом процесу управління, водночас є і функцією діяльності суб'єкта, що його здійснює³. З одного боку, відповідно до ст. 42 Конституції України, держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт⁴. При цьому, згідно Закону України «Про основні засади державного контролю (нагляду) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V⁵, державний контроль здійснюється лише за наявності підстав та в порядку, визначених законом. Згідно останніх тенденцій у теорії адміністративного права, сутність контролю розглядається через виміри та аналіз проходження й здійснення певних операцій, пов'язаних з реалізацією планів і програм, використанням одержуваної інформації для коригуючих дій⁶.

В останній час можна спостерігати тенденцію до суттєвого скорочення контролюючих органів, а ті, що залишилися в системі органів виконавчої влади значною мірою обмежені у

¹ Наказ про затвердження Концепції управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року 2011 (Міністерство охорони здоров'я України). <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20110801_454.html>.

² Вінник, О.М. (2004). *Господарське право*. Київ: Атіка, 27.

³ Орехова, І.С. (2009). До питання про визначення поняття державного контролю у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: Юрид. л-ра, вип. 46, 387.

⁴ Конституція України 1996 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 30, 141.

⁵ Закон про основні засади державного контролю (нагляду) у сфері господарської діяльності 2007 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 29, 389.

⁶ Андрійко, О.Ф. (2004). *Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади*. Київ: «Наук. думка», 164.

повноваженнях. У сфері охорони здоров'я склалася ситуація, коли єдиним спеціалізованим контролюючим органом залишилася Державна служба лікарських засобів та контролю за наркотиками. Здійснення ж контролю за якістю надання медичних послуг населенню в усій країні здійснює структурний підрозділ МОЗ України – Управління ліцензування та контролю якості надання медичної допомоги. Зважаючи на те, що сьогодні відбувається повне оновлення підходів до організації управління якістю медичних послуг, розширюється приватний сектор у сфері медичного обслуговування населення, видається доцільним обговорення питання іншої організації контрольної діяльності у досліджуваній сфері, тим більше, що експеримент із ліквідацією Державної санітарно-епідеміологічної служби України демонструє очевидні негативні наслідки.

В даному випадку, мова не йде про повернення до системи надмірного контролю за господарською діяльністю з боку органів державного контролю, шляхом проведення планових, позапланових та інших перевірок, обстежень, інспекцій, моніторингів тощо. Організаційно слід забезпечити висококваліфіковану оцінку діяльності закладів охорони здоров'я та осіб, що здійснюють індивідуальну медичну практик. Як уявляється в перспективі, проблема контролю за якістю надання медичних послуг може ефективно вирішуватися у судовій гілці влади, як це відбувається у більшості європейських країн. Високий рівень довіри до суду у поєднанні з вмотивованою внутрішньою відповідальністю суб'єкта надання медичних послуг становить надійну систему гарантій їх якості. Водночас, Україна лише розпочала рух у цьому напрямку, і в сучасних умовах неможна покладатися виключно на внутрішній контроль та управління якістю медичних послуг суб'єкта господарювання. Отже, варто передбачити механізми контролю якості медичних послуг перехідного періоду з боку профільного органу виконавчої влади та долучити громадськість у вигляді наглядових рад до цього процесу.

Дисбаланс системи органів контролю за наданням медичних послуг можна побачити також на прикладі діяльності Державного експертного центру МОЗ України – державного підприємства, чия діяльність спрямована на доклінічне вивчення, клінічні випробування та державну реєстрацію лікарських засобів¹. Цей орган став фактичним правонаступником Державного фармакологічного центру, основним завданням якого було науково-експертне супроводження фармакологічного нагляду, але це підприємство стало відповідальним і за стандартизацію у сфері медичної допомоги і надання медичних послуг та розробку клінічних протоколів. Саме Державний експертний центр МОЗ має узагальнювати річні звіти моніторингу клінічних індикаторів якості² – значно ширші завдання, які потребують відповідної організаційної і правової реакції, в тому числі, мають бути відображені у Статуті.

Потребує уваги і діяльність Клініко-експертної комісії МОЗ України та її взаємодія з іншими суб'єктами контролю якості медичних послуг. Комісія утворюється для колегіального розгляду звернень фізичних та юридичних осіб, правоохоронних органів щодо клініко-експертних питань профілактики, діагностики, медичного лікування, реабілітації, оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування за конкретними випадками у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб – підприємців, що провадять господарську діяльність у сфері охорони здоров'я у відповідній адміністративно-територіальній одиниці України. Особливістю функціонування органу можна вважати функціонування на постійній основі із можливістю пере форматування у тимчасовий орган за потреби виїзду на місце конкретного випадку³. Постійнодіючі комісії створюються в АРК та у структурних підрозділах з питань охорони здоров'я обласних, Київських та Севастопольських міських державних адміністраціях забезпечує достатню інфраструктуру, але питання достатності компетенції цього органу, що за своєю природою є консультативно-дорадчим залишається відкритим⁴. Наприклад, підготовка для керівництва МОЗ пропозицій щодо шляхів поліпшення якості медичної допомоги та медичного обслуговування здійснюється Комісією, але такі пропозиції

¹ *Наказ про Статут Державного підприємства «Державний експертний центр МОЗ України» 2016* (Міністерство охорони здоров'я України). <<http://www.dec.gov.ua/site/files/statut.pdf>>.

² *Наказ про моніторинг клінічних індикаторів якості 2013* (Міністерство охорони здоров'я України). <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20130911_0795.html>.

³ *Наказ про клініко-експертну комісію Міністерства охорони здоров'я України 2016* (Міністерство охорони здоров'я України). <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0285-16>>.

⁴ *Наказ про організацію клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування 2016* (Міністерство охорони здоров'я України). <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0285-16>>

мають спиратися на результати моніторингу якості медичних послуг – сфера компетенції Державного експертного центру МОЗ України. За таких умов на нормативному рівні мають бути визначені параметри взаємодії між цими суб'єктами.

Надзвичайно важливим питанням забезпечення ефективного контролю якості медичних послуг є чітке визначення його системи та приведення методологічного інструментарію у відповідність до сучасних потреб системи охорони здоров'я. У теорії адміністративного права найчастіше виокремлюються такі види державного контролю у сфері господарювання: 1) державний контроль використання ресурсів (матеріальних, природних, трудових, фінансових); 2) державний контроль організації ведення господарської діяльності (сплата податків та обов'язкових платежів, захист економічної конкуренції, захист прав споживачів тощо); 3) контроль дотримання спеціальних умов здійснення окремих видів господарської діяльності (ліцензійно-дозвільні умови); 4) контроль за здійсненням окремих операцій¹.

Предметом першого з виділених різновидів контролю є не сама господарська діяльність, а порядок і умови (правові обмеження) використання зазначених ресурсів. Йому притаманна специфічна мета, яка обумовлюється не стільки предметом контролю, скільки інтересами держави і суспільства щодо нього. Крім того, державний контроль використання ресурсів у господарській діяльності, будучи суттєвим елементом управління, не враховує сутності господарських правовідносин, стосовно яких і розглядається контрольна функція держави².

Існування спеціального державного контролю у сфері господарської діяльності обумовлюється здійсненням специфічних видів господарської діяльності, проведення яких вимагає отримання спеціального дозволу (ліцензії, свідоцтва, патенту, іншого документа дозвільного характеру), покладенням на суб'єктів господарювання додаткових обов'язків (наприклад, ліцензійні умови), наявністю розгалуженої системи державних органів, що видають такі дозволи, затверджують умови здійснення таких видів діяльності, здійснюють контроль за їх дотриманням.

Відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»³, ліцензуванням визнається видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування. Таким чином, ліцензування є самостійною комплексною системою, одним із обов'язкових елементів якої є контроль дотримання ліцензійних умов. Враховуючи специфіку медичних послуг, ліцензування цього виду господарської діяльності врегульовано Постановою КМУ № 285 від 2 березня 2016 р. «Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики»⁴.

Поряд із ліцензуванням, В.С. Шестак до комплексних правових засобів контролю зараховує також реєстрацію, атестацію, сертифікацію, експертизу тощо⁵. Усі перелічені форми контролю можна об'єднати у групу попереднього контролю і спрямований на створення необхідних умов для провадження медичної практики передбаченого рівня якості.

Тим не менш, сама лише відповідність суб'єкта, що надає медичні послуги, вимогам, які висуваються чинним законодавством не в змозі гарантувати якість послуг. Відтак, важливим елементом системи контролю якості медичних послуг є поточний і наступний контроль, які доцільно розмежувати на зовнішній і внутрішній.

Основним завданням внутрішнього контролю якості медичних послуг є визначення ступеня відповідності діяльності і конкретних результатів роботи суб'єкта, що надає ці послуги, загальним вимогам: стандартам медичної допомоги та уніфікованим клінічним протоколам медичної

¹ Пушкіна, Н.М. (2012). Державний контроль і правова відповідальність в системі фінансово-господарської діяльності. *Проблеми та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні*. Дніпропетровськ, 224.

² Гарашук, В. (2002). Стандарти державного контролю: погляд на проблему. *Право України*, 8, 89.

³ Закон про ліцензування видів господарської діяльності 2015 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради*, 23, 158.

⁴ Постанова про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики 2016 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*.

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-p?nreg=285-2016-%EF&find=1&text=%ED%E5+%EC%E0%BA+%&x>.

⁵ Шестак, В.С. (2002). *Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання)*: дис. канд. юрид.

наук: 12.00.01. Харків: Харків. націон. ун-т внутріш. справ, 74.

допомоги¹, МОЗ України з подальшою корекцією механізму забезпечення якості надання медичної допомоги. Як передбачено Концепцією управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року, найбільших змін повинна зазнати саме система внутрішнього (відомчого) контролю якості медичних послуг. Концепцією передбачається сформувані критерії оцінки роботи медичного персоналу особами, які залучені до процесу надання медичної допомоги – колеги, медичні асоціації або адміністрація закладу охорони здоров'я². Система внутрішнього контролю повинна включати не лише експертизу процесу надання медичної допомоги, а й низку інших компонентів, а саме: вивчення задоволення пацієнтів їх взаємодією з системою охорони здоров'я; самоконтроль – як метод клінічного аудиту, що включає розрахунок і аналіз показників, які характеризують якість і ефективність медичної допомоги, виявлення і аналіз недоліків, лікарських помилок і інших факторів, що спричиняють негативний вплив і призводять до зниження якості і ефективності медичної допомоги; підготовку рекомендацій щодо попередження лікарських помилок і недоліків у роботі та поліпшення якості і ефективності медичної допомоги; вибір найраціональніших управлінських рішень і проведення оперативних корегуючих заходів, контроль за їх реалізацією.

Теперішній етап реформування системи внутрішнього контролю якості медичних послуг націлено на розроблення та впровадження системи індикаторів якості роботи медичних закладів; створення незалежних центрів оцінювання відповідності медичної практики ліцензійним вимогам, закладів охорони здоров'я – акредитаційним вимогам.

Зовнішній (позавідомчий) контроль передбачає контроль за дотриманням встановлених вимог органом, який не є складовою частиною закладу охорони здоров'я. Завданням позавідомчого контролю за діяльністю закладів охорони здоров'я і фізичних осіб, які надають медичну допомогу, є забезпечення права громадян на отримання медичної допомоги належної якості. На сьогоднішній ден, такими органами є суди, але, зважаючи на невизначеність цілої низки питань відповідальності за недотримання ліцензійних вимог, замкненістю системи медичних експертиз, на які спирається суддя під час здійснення правосуддя, цей вид контролю за якістю медичних послуг також потребує суттєвого реформування.

В.М. Дереконь доводить важливість використання такої форми здійснення наступного контролю, як аудит³. Його специфічний різновид – клінічний аудит, спрямований на покращання процесів та результатів допомоги пацієнтам через систематичний перегляд складових медичної допомоги у порівнянні з визначеними критеріями та впровадження змін там, де допомога або її результати не досягають очікуваного рівня. В ході клінічного аудиту складові структури, процесу та результату медичної допомоги відбираються та систематично оцінюються.

Висновки та перспективи подальшого розвитку у даному напрямі. Державний контроль за якістю медичних послуг в Україні демонструє стійку тенденцію до пом'якшення методів впливу та переході до загальноєвропейського стандарту визнання презумпції сумлінності суб'єкта господарювання, його соціальної відповідальності. За таких умов контрольні заходи держави є виправданими з точки зору визнання права суб'єкта надавати медичні послуги і, як правило, обмежуються попереднім контролем. Перевірки діяльності суб'єкта, що надає медичні послуги, як форми контролю у випадку наявності скарг споживача можна визнавати доцільними лише на перехідному етапі, оскільки в перспективі ці питання мають вирішуватися виключно в судовому порядку, в тому числі і щодо застосування адміністративно-господарських санкцій, зокрема, анулювання ліцензії на провадження медичної практики.

¹ Наказ про моніторинг клінічних індикаторів якості 2013 (Міністерство охорони здоров'я України). <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20130911_0795.html>

² Наказ про затвердження Концепції управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року 2011 (Міністерство охорони здоров'я України). <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20110801_454.html>

³ Дереконь, В.М. (2007). *Аудит як форма контролю та елемент адміністративно-правової інфраструктури детінізації економічних відносин в Україні*: автореф. дис.... канд. юрид. наук.: 12.00.07. Ірпінь: Націон. ун-т держ. податк. служби України, 8.

References:

1. Andriiko, O.F. (2004). *Derzhavnyi kontrol v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady [State control in Ukraine: organizational and legal principles]*. Kyiv: «Nauk. dumka», 164. [in Ukrainian].
2. Derekon, V.M. (2007). *Audyty yak forma kontroliu ta element administratyvno-pravovoi infrastruktury detinizatsii ekonomichnykh vidnosyn v Ukraini: avtoref. dys.... kand. yuryd. nauk.: 12.00.07. [Audit as a form of control and an element of administrative and legal infrastructure legalization of economic relations in Ukraine: Thesis for PhD degree in Law]*. Irpin: Natsion. un-t derzh. podatk. sluzhby Ukrainy, 8. [in Ukrainian].
3. Harashchuk, V. (2002). Standarty derzhavnogo kontroliu: pohliad na problemu [The standards of state control: a look at the problem]. *Pravo Ukrainy [Law of Ukraine]*, 8, 89. [in Ukrainian].
4. *Konstytutsiia Ukrainy 1996 [The Constitution of Ukraine 1996]* (Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada]*, 30, 141. [in Ukrainian].
5. *Nakaz pro kliniko-ekspertnu komisiuu Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy 2016 [The Decree on clinical expert committee of the Ministry of Health of Ukraine]* (Ministry of Health of Ukraine). <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0285-16>>. [in Ukrainian].
6. *Nakaz pro monitorynh klinichnykh indykatoriv yakosti 2013 [The Decree on the monitoring of clinical quality indicators]* (Ministry of Health of Ukraine). <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20130911_0795.html>. [in Ukrainian].
7. *Nakaz pro orhanizatsiiu kliniko-ekspertnoi otsinky yakosti nadannia medychnoi dopomohy ta medychnoho obsluhovuvannya 2016 [The Decree on organization of clinical and peer review of quality of care and medical obsluhovuvannya]* (Ministry of Health of Ukraine). <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0285-16>> [in Ukrainian].
8. *Nakaz pro Statut Derzhavnogo pidpriemstva «Derzhavnyi ekspertnyi tsentr MOZ Ukrainy» [The Decree on The Charter of the State Enterprise "State Expert Center MoH Ukraine"] 2016* (Ministry of Health of Ukraine). <<http://www.dec.gov.ua/site/files/statut.pdf>>. [in Ukrainian].
9. *Nakaz pro zatverdzhennia Kontseptsii upravlinnia yakistiu medychnoi dopomohy u haluzi okhorony zdorovia v Ukraini na period do 2020 roku 2011 [The decree on Approval of the Concept of healthcare quality management in public health in Ukraine in 2020]* (Ministry of Health of Ukraine). <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20110801_454.html>. [in Ukrainian].
10. Orekhova, I.S. (2009). Do pytannia pro vyznachennia poniattia derzhavnogo kontroliu u sferi hospodarskoi diialnosti [On the definition of state control in Economic Activity]. *Aktualni problemy derzhavy i prava [Actual problems of state and law]*. Odesa: Yuryd. l-ra, vyp. 46, 387. [in Ukrainian].
11. *Postanova pro zatverdzhennia litsenziinykh umov provadzhenia hospodarskoi diialnosti z medychnoi praktyky 2016 [Resolution approving the license conditions of the business of medical practice]* (Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]*. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-p?nreg=285-2016-%EF&find=1&text=%ED%E5+%EC%E0%BA+%&x>>. [in Ukrainian].
12. Pushkina, N.M. (2012). Derzhavnyi kontrol i pravova vidpovidalnist v systemi finansovo-hospodarskoi diialnosti [State control and legal responsibility in the system of financial and economic activity]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku mistsevoho samovriaduvannya v Ukraini [Problems and prospects of local government in Ukraine]*. Dnipropetrivsk, 224. [in Ukrainian].
13. Shestak, V.S. (2002). *Derzhavnyi kontrol v suchasni Ukraini (teoretyko-pravovi pytannia): dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.01. [State control in modern Ukraine (theoretical and legal issues): Thesis for PhD degree in Law]*. Kharkiv: Kharkiv. natsion. un-t vnutrish. sprav, 74. [in Ukrainian].
14. Vinnyk, O.M. (2004). *Hospodarske pravo [Commercial law]*. Kyiv: Atika, 27. [in Ukrainian].
15. *Zakon pro litsenzuvannya vydiv hospodarskoi diialnosti 2015 [The Law on licensing of economic activities in 2015]* (Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoi Rady [Bulletin of the Verkhovna Rada]*, 23, 158. [in Ukrainian].
16. *Zakon pro osnovni zasady derzhavnogo kontroliu (nahliadu) u sferi hospodarskoi diialnosti 2007 [The Law on basic principles of state control (supervision) in economic activity in 2007]* (Verkhovna Rada of Ukraine). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada]*, 29, 389. [in Ukrainian].